

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Godišnjak 49: Godišnjak/Jahrbuch CBI ANUBIH

Govedarica, Blagoje

2020

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/a54d62b1-b931-41e1-8c16-6b2c1ca40060>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE
AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN UND KÜNSTE
VON BOSNIEN-HERZEGOWINA

GODIŠNJAK JAHRBUCH

Centar za balkanološka ispitivanja
Zentrum für Balkanforschungen
KNJIGA / BAND 49

Urednik / Herausgeber
Blagoje Govedarica

Redakcija / Redaktion
Aladin Husić, Dževad Juzbašić, Igor Manzura,
Ante Milošević, Lejla Nakaš, Aiša Softić

SARAJEVO 2020

Sadržaj / Inhaltsverzeichnis

Članci / Aufsätze

Giulia Recchia

- Reaching across the Adriatic: northern and western interactions of the Cetina phenomenon (25th–20th centuries BC)
Kroz i preko Jadrana: sjeverna i zapadna interakcija fenomena Cetinske kulture (25–20. v. pr. Hr.)..... 5

Alberta Arena

- From one side to another. An overview on trans-Adriatic connectivity during the Middle Bronze Age
Između dvije obale. Pregled transjadranskih veza u srednjem bronzanom dobu..... 29

Blagoje Govedarica

- Glasinačka kulna kolica
(okolnosti otkrića, naučnoistorijski značaj, kulturnoistorijski kontekst)
Cult chariot from Glasinac
(circumstances of discovery, scientific and historical importance, cultural and historical context) 45

Amra Šaćić Beća

- Reviewing the question of *Delminium*
Propitivanje problema Delminija..... 67

Salmedin Mesihović

- Troja između mitologije i dokumenata
Troy between mythology and documents..... 87

Salmedin Mesihović, Samila Beganović

- Novi nalazi iz rimskog perioda u kakanjsko – vareškom području
Newly Roman finds in Kakanj-Vareš area 97

Goran Popović

- Mapiranje srednjovekovnih nadgrobnih spomenika na području opštine Osmaci
Mapping medieval tombstones in the municipality of Osmaci 105

Lejla Nakaš

- Isticanje starozavjetnih elemenata u novozavjetnom tekstu u srednjovjekovnoj bosanskoj pismenosti
Drawing Attention to Old Testament Elements in the Text of the New Testament in the Mediaeval Bosnian Literary Tradition 121

Erma Ramić-Kunić

Leksika evanđelja iz Mletačkoga zbornika. Tekstualni odnos prema drugim bosanskim evanđeljima

The Lexic of the Venetian Miscellany. Textual relation to other Bosnian Gospels 141

Aiša Softić

Zapisi usmenih predaja o kugi u Bosni i Hercegovini s kraja 19. stoljeća

Records of oral traditions on plague in Bosnia and Herzegovina from the end of the 19th century 155

Mirjam Mencej

Magic and *Hodžas* as Magic Specialists in Contemporary Bosnia and Herzegovina

Magija i hodže kao specijalisti za magiju u savremenoj Bosni i Hercegovini 171

Kritike i prikazi / Besprechungen

Historijska traganja br. 17, Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2018.

(Sabina Veladžić) 197

Mario Katić, *Domorodci i gospodari. Historijsko-antropološka studija stvaranja*

bosanskohercegovačkog grada Vareša. Buybook, Sarajevo/Zagreb 2020. (Aiša Softić) 199

Antonija Zoradija Kiš – Marinka Šimić, *Cvijet kreposti ili o naravi ljudskoj*

kroz narav životinjsku. STUDIJA – TRANSLITERACIJA – FAKSIMIL, Hrvatska sveučilišna

naklada, Institut za etnologiju i folkloristiku, Staroslavenski institut, Zagreb (Erma Ramić-Kunić) .. 201

Hronika / Chronik

Izvještaj o radu Centra za balkanološka ispitivanja u 2020. godini 203

In Memoriam

Radoslav Katičić (1930–2019) 205

Idriz Ajeti (1917–2019) 207

Adrese autora / Autorenadressen 211

Uputstva / Richtlinien / Guidelines

Uputstva za pripremu materijala za Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja ANUBiH..... 213

Richtlinien zur Veröffentlichung im Jahrbuch des Zentrum für Balkanforschungen der AWBH.... 215

Guidelines for the article preparation for Godišnjak CBI ANUBiH..... 217

Leksika evanđelja iz Mletačkoga zbornika. Tekstualni odnos prema drugim bosanskim evanđeljima

Erma Ramić-Kunić
Sarajevo

Abstract: The paper will attempt to illustrate the relationship of the lexicon of the Venetian Miscellany to the other manuscripts of the Bosnian medieval literacy, as well as to the manuscripts of other Slavic traditions. The lexical and textual analysis of the Venetian Miscellany showed that it comes from a template similar to the Gospel of Hval, although it shows many similarities with the Gospel of Sofia, Vrutok Gospel and the Pripković Gospel.

Keywords: The Venetian Miscellany, manuscripts of Bosnian Church Slavonic literacy, textology

1. Uvod

U znanstvenom je diskursu jedno od najkomplikiranijih pitanja slavenske filologije pitanje filijacijskoga odnosa među rukopisima, tj. identifikiranje bližih tekstualnih grupa, odnosno (pod)grupa srodnih rukopisa. Kada su u pitanju srednjovjekovna bosanska evanđelja i njihove bliže veze, studija I. Grickat iznjedrila je važne zaključke, ali je otvorila i neka nova pitanja o filijacijskome odnosu bosanskih evanđelja. Bitna opažanja I. Grickat o bosanskoj grupi rukopisa svode se na to da Div. Nik. Dan. Hval. čine grupu koja je sadržavala manji niz podloga (bila rjeđe rekreirana), ili je rekreirana pažljivije. S njenih ogranaka, možda onog koji se uskoro poslije toga inkarnisao u Hval., razvili su se dugi izdanci (Vrut., Sreć. i dr.) koji su, s jedne strane, ponijeli one individualizacije koje je ponio Hval., a s druge strane, sačuvali ponešto od starine, čak i one koju su u izvjesnim stupnjevima razvoja izgubili direktni preci Div. Nik. i Dan.¹

Novija su izdanja bosanskih rukopisa uveliko omogućila dalja komparativna izučavanja bosanskoga korpusa sačuvanih crkvenih tekstova, ali su i donijela neka nova saznanja o bližim grupama unutar bosanskoga stabla.² Ta su is-

traživanja donekle korigirala zaključak I. Grickat o grupi koju čine Div. Nik. Dan. Hval. Naime, Dan. s Nik. Hval. Div. čini grupu do stiha Mk. 2:25. Nakon tog stiha, pisar mijenja predložak i slijedi rukopise četvrte redakcije.³ U novije je vrijeme dostupno i više tekstova nego u vrijeme nastanka studije I. Grickat pa je samim tim omogućeno i preciznije iznošenje zaključaka o bližim (pod)grupama unutar bosanske skupine sačuvanih crkvenih rukopisa.

U ovom ćemo radu govoriti o leksici evanđelja iz Mletačkoga zbornika s ciljem njegovoga jasnijeg pozicioniranja među bosanskom grupom. Povod je novom istraživanju leksike evanđelja iz Mletačkoga zbornika nedavno objavljeno izdanje Mletačkoga zbornika koje je priredila Lejla Nakaš, a izdala Mladinska knjiga Sarajevo. To je izdanje omogućilo potpun uvid u tekst rukopisa i jednostavno uspoređivanje pa samim tim i dopunu i korekciju dosadašnjih saznanja o leksici ovoga reprezentativnog bosanskoga rukopisa.

1.2. Dosadašnja saznanja o leksici evanđelja iz Mletačkoga zbornika

Leksika je evanđelja iz Mletačkoga zbornika (u daljem tekstu Mlet.) bila predmetom znanstve-

¹ Grickat 1961–62, 274.

² Vrutočko bosansko četveroevanđelje, Nakaš 2015; Čajničko četveroevanđelje. Bosanski rukopis s početka 15. stoljeća,

Ramić-Kunić 2017; Bosansko četveroevanđelje. Sofijski odlomci, Kardaš 2018a; Divoševo evanđelje. Studija i kritičko izdanje teksta, Nakaš 2018.

³ Ramić-Kunić 2018a, 12.

noga interesiranja u radu *Mjesto Mletačkog evanđelja među drugim rukopisima bosanske srednjovjekovne pismenosti*,⁴ kritičkom izdanju Čajničkoga četveroevanđelja⁵ te u još neobjavljenoj doktorskoj disertaciji pod nazivom *Leksičke varijante Čajničkog evanđelja iz 15. stoljeća u kontekstu proučavanja bosanske redakcijske pismenosti*.⁶ Ukratko, u navedenim su radovima zamijećene sporadične bliskosti jednog od korištenih predložaka s tekstualnim svjedocima druge i četvrte redakcije slavenskoga prevoda evanđelja. Osim toga, došlo se do zaključka da je četvrtom redakcijom⁷ najviše zahvaćeno Matejevo evanđelje, a manje Ev. po Marku. U izboru leksičkih inovacija Mlet. pokazuje bliskosti s Kopitarovim (T2) te Čajničkim i Daničićevim evanđeljem (T4).

Sumirajući prethodna istraživanja možemo konstatirati da njihov doprinos u leži evidentiranju utjecaja četvrte redakcije na Mlet. Zahvaljujući novom izdanju Mletačkoga zbornika koji je omogućio lakše čitanje i analizu kompletnoga evanđelja iz Mletačkoga zbornika, u ovom smo radu mogli preciznije odrediti granice utjecaja T4 na tekst Mlet. Ta se granica može postaviti do stiha Mk. 5:1. Dakle, u ovome radu dolazimo do zaključka da je od početka Matejeva evanđelja pa do Mk. 5:1 pisar Mlet. koristio dva predložaka – jedan arhaični (T1) i drugi koji tekst Mlet. veže za tekstualne svjedoke četvrte redakcije slavenskoga prevoda evanđelja, poput raškoga Bogdanovoga evanđelja, ruskoga Konstantinopoljskoga i bugarskoga Šafarikovoga evanđelja. S druge strane, od stiha Mk. 5:1 Mlet. pripada prvoj redakciji slavenskoga prevoda evanđelja. S obzirom na to da su u ranijim istraživanjima izdvojene varijante u kojima se Mlet. slaže s tekstualnim svjedocima tipa T4, ovdje se ćemo se samo kratko osvrnuti na ta istraživanja. Naime, u ranije objavljenom radu pod nazivom *Mjesto Mletačkog evanđelja među drugim rukopisima bosanske srednjovjekovne pismenosti*⁸ izdvojeno je 16 leksičko-tekstualnih izbora u dijelu Markovog evanđelja u kojima Mlet. ide s T4. Ti primjeri po-

tvrdju ovdje izneseno zapažanje da Mlet. s T4 ide do Mk. 5:1. Od 16 izdvojenih primjera, njih je 15 od Mk. 1:1 do Mk. 5:1. Osim toga, izdvojeno je šest primjera u kojima Mlet. prati T4 u poretku reda riječi i svi su također u dijelu teksta od Mk. 1:1 do Mk. 5:1. Primjeri iz Mateja u kojima je evidentno prisustvo redakcijskoga tipa T4 u Mlet. izdvojeni su i u doktorskoj disertaciji *Leksičke varijante Čajničkog evanđelja iz 15. stoljeća u kontekstu proučavanja bosanske redakcijske pismenosti*.⁹ Ilustracije radi, navest ćemo najreprezentativnije primjere:

Primjeri za Evanđelje po Mateju. Mt. 20:8 позѡѡ Mlet. Šaf. Bd. Šč. Vv. — βερεροу Div. Kop. Čajn. Mar. Zogr. Ass. Savv. Vrut. def.

Mt. 18:10 не прѣзрнте Mlet. Šaf. — прѣобнѡнте Kop. прѣобнѡнте Trn. прѣобнѡнта Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Vuk. Mstisl. — не родѣте Čajn. Pripk. Vrut. Sof. Nik. Hval. Dovolj. не роднте Mar. не роднте Zogr.

Mt. 4:14 нолемъ Mlet. нѡнлѣмъ Bd. Šč. — нсанемъ Nik. Mar. Zogr. Šaf. Mir. Crk. Rh. Mp.

Mt. 15:29 на морѣ Mlet. Šaf. Bd. — при морѣ Čajn. Vrut. Pripk. Mar. Zogr. при морн Rh. Mp. — къ морѡ Kop. Mir. Frol. Karp. — на приморнѣ Vuk. Crk. Hil.

Primjeri za Evanđelje po Marku (od Mk. 1:1 do Mk. 5:1). Mk. 2:4 приблѡжѡти се Čajn. Konst. приблѡжѡти се Mlet. Šaf. Bd. Crk. — пристѣпѡти Div. Kop. Nik. Hval. Sof. Pripk. Mar. Ass. Zogr. Savv. Mir. Vuk. Hil. Rh. Mp. Trn. Ban.

Mk. 4:34 ѡсобѡ Čajn. ѡсобѡ Mlet. Šaf. Konst. Bd. Mstisl. Vuk. Crk. Hil. — еднѡ Div. Nik. Hval. Sof. Vrut. Pripk. Mar. Zogr. Mir. Rh. Mp. Trn. Dobrš. еднѡ Kop.

2. Odnos evanđelja iz Mletačkoga zbornika prema evanđelju iz Hvalovoga zbornika i Sofijskom evanđelju

Fokus nam je u okviru ovog rada dio teksta Mlet. od Mk. 5:1 pa do kraja Iv. evanđelja jer taj dio nije bio predmetom detaljnije analize u dosadašnjim izučavanjima Mlet. Kao što će pokazati dalja tekstualna analiza Mlet., pored slučajeva pogreška koje znatno ili potpuno kvare smisao teksta te malobrojnih inovacija, tekst Mlet. reflektira stanje svojstveno prvoj redakciji. Dakle, analiza teksta Mlet. od Mk. 5:1 do kraja Ivanovoga evan-

⁴Ibid. 2018.

⁵Ibid. 2017.

⁶Ibid. 2019.

⁷Pod redakcijskim tipovima T1, T2 i T4 podrazumijeva se prva, druga i četvrta redakcija slavenskoga prevoda evanđelja koje je definirao G. A. Voskresenski (1894). U ovom ćemo se radu dalje voditi klasifikacijom tipova redakcija koje je ponudio Voskresenski.

⁸Ramić-Kunić 2018, 358–359.

⁹Ibid. 2019, 104–106.

đelja pokazuje da je tekst T1 te da daljeg, dubljeg zagledanja u kontrolni predložak T4 nema. To znači da se od Mk. 5:1 Mlet. ne odvaja bitno od bosanske skupine tekstova koji imaju arhaične podloge. Tome svjedoče dolje navedeni primjeri, tj. potvrda su da Mlet. od Mk. 5:1 pa do kraja Ivanovoga evanđelja nije inoviran leksikom T4.

Primjeri za Evanđelje po Marku. Mk. 5:10 *кромѣ* Zogr. Mar. Mir. Rh. Mp. Dobrš. Ban. Vrut. Sof. Hval. Div. Nik. Kop. Mlet. *въ безданн* Pripk. — *вънѣ* Čajn. Šaf. Hil.⁵² Bd. Šč. Vv. *вънѣ* Konst. — *въ нны* Mstisl. Vuk. Hil. Crk.

Mk. 5:30 *ѡщютнѣ* Pripk. Dan. Vuk. Rh. Mp. *ѡщѣщѣ* Vrut. *ѡщющн* Sof. Mlet. Mir. Nik. Ass. *оштють* Mar. Zogr. Ass. — *разѣмѣвъ* Čajn. Šaf. Crk. Hil. Bd. Mstisl. Jur. Konst.

Mk. 6:45 *оубѣдн* Pripk. Vrut. Sof. Nik. Dan. Mlet. Mir. (≅ Crk., Hil., Rh., Mp., Bd.) Mar. Zogr. *прнпоудн* Mstisl. Vuk.¹² Hil.¹² — *понѣдн* Čajn. Šaf. Bd. Rh. Mp. Konst.

Mk. 7:4 *крыщеннѣ* Pripk. Vrut. Sof. Nik. Dan. Mlet. Mir. *ѡмѣваннна* Vuk. Crk. Hil. Mstisl. — *погрѣженнѣ* Čajn. Šaf. Rh. Mp. Bd. Konst.

Mk. 10:19 *не прѣлюбн дѣн* Pripk. Vrut. Kop. Mlet. Nik. Dan. Vuk.² Rh. Mar. Zogr. *не любодѣн* Mstisl. *не прѣлюбоудн* Mir. Hil. — *не прѣлюбн створн* Čajn. Šaf. Bd. Mp. Vuk.¹ *прѣлюбѣ* не створн Crk. *не прелюбы створншн* Konst.

Mk. 10:42 *оустоеть* Pripk. Nik. Dan. Kop. Mlet. *н въстоеть* Vrut. Mir. Vuk. Mar. Zogr. Ass. — *съдолѣвають* Čajn. Konst. Crk. Rh. Mp. Bd. *съдолѣят* Šaf. — *съвадоутѣ* Mstisl.

Mk. 12:33 *нскрънаго* Pripk. Vrut. Hval. Mlet. Nik. Mir. Mar. Zogr. Ass. — *банжнаго* Čajn. Šaf. Bd. Vuk. Crk. Hil. Rh. Mp. Mstisl. Jur. Konst.

Mk. 15:27 *едного* Čajn. Bd. Crk. Konst. — *дрогоро* Pripk. Sof. Dan. Mlet. Kop. Nik. Mir. Vuk. Hil. Rh. Mp. Šaf. Mar. Zogr. Savv. Ass. Mstisl.¹⁰

Primjeri za Evanđelje po Luki. Lk. 1:3 *хождѣшоу* Zogr. Mar. Mir. Crk. Mp. Trn. Curz. Kop. Nik. Hval. Mlet. Pripk. *хоуждѣшоу* Ass. Dobrm. Rh. *ходнѣшоу* Dobrš. Ban. Div. def. Vrut. def. — *въслѣдовавъшоу* Mstisl. — *послѣдѣствѣющѣмѣ* Čajn. *послѣдовшоу* Šaf. *послѣдѣствовавшоу* Hil.⁵² Bd. Šč. Vv. Konst.

Lk. 5:14 *запрѣтн* Mlet. Kop. Nik. Hval. Vrut. Pripk. Mir. Vuk. Crk. Rh. Mp. Trn. Mar. Zogr. Curz. Dobrš. — *заповѣда* Čajn. Šaf. Bd. Šč. Konst.

Lk. 4:37 *шоумѣ* Mlet. Kop. Nik. Hval. Pripk. Vrut. Mar. Trn. Zogr. Dobrš. Div. def. Mir. def. Mstisl. def. — *гласѣ* Čajn. Dan. Šaf. Konst.

Lk. 8:29 *прѣщашѣ бо* Mlet. Div. Kop. Nik. Vrut. Pripk. Čajn. Mir. Vuk. Hil. Rh. Mp. Karp. Curz. Ban. Dobrš. def. Mar. (Trn.) Zogr. Ass. Savv. — *повелѣ же оубо* Dan. *повелѣ оубо* Šaf. Bd. Konst.

Primjeri za Evanđelje po Ivanu. Iv. 3:1 *нюдѣнскн* Mlet. Nik. *нюдыскѣ* Hval. *нюдѣнскѣ* Div. *нюднѣскѣ* Vrut. *нюденскѣ* Mar. (Trn.) *нюденскѣн* Ban. Mir. — *жндѡскѣ* Šaf. *жндѡвскѣ* Dobril. Frol. Iv. 3:18 *нпоудѣаго* Mlet. Div. Kop. Hval. Vrut. *нпоудѣаго* Mar. Ass. Vuk. *ѣднпоудѣаго* Nik. *ѣднпоудѣаго* Trn. Mir. Rh. Mp. — *ѣднпороднаго* Šaf.

Iv. 3:20 *зла сѣтъ* Mlet. Div. Kop. Nik. Hval. Vrut. *зѣла сѣтъ* Mar. Ass. (злаа) Trn. *зла сѣтъ* Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) — *лжѡва сѣтъ* Šaf. B OB

Iv. 6:64 *ѣтерн* Mlet. Hval. Vrut. Nik. Ass. Zogr. Karp. — *ѣдннн* Mar. — *нѣцнѣ* Šaf. *нѣцнн* Frol. Trn. Jur.

Iv. 14:16 *параклѣнта* Mlet. Vrut. (параклѣтѣ) Hval. (фараклѣтѣ) Nik. Mar. Zogr. Ass. Savv. Mir. Vuk.¹ Hil.² Rh. — *оутѣшнтелѣ* Šaf. Vuk.² Crk. Hil.¹ Mp. Bd. *оутѣшнтелѣ* Ban. Dobril. Jur. Frol.¹¹

Iako nam je cilj pokazati kako se tekst Mlet. ponaša od stiha Mk. 5:1 do kraja Ivanovoga evanđelja, kratko ćemo se zadržati na dionici teksta od početka Matejeva evanđelja do Mk. 5:1. Primjeri svjedoče da na dionici teksta od početka Matejeva evanđelja pa do Mk. 5:1 pisar Mlet. zagleda u dva predloška ili, eventualno, ispred sebe ima neku vrstu glosara. Ovdje smo, u dijelu Ev. po Mateju pa do Mk. 5:1, skloniji pretpostavci da se radi o kontrolnome predlošku, a ne glosaru. Jednostavno, tome u prilog govori jednak poredak riječi u Mlet. i tekstualnim svjedocima četvrte redakcije.¹² Ukratko ćemo se osvrnuti na odlike tog arhaičnoga predloška, odnosno na to kojem je bosanskome rukopisu Mlet. najbliži u slučaju kada pisar zagleda u arhaični predložak. Na osnovu izdvojene mreže primjera blisko nam je mišljenje da se radi o predlošku koji je sličan (ne i jednak) onome u evanđelju iz Hvalovoga zbornika.¹³ Tako npr., uslijed zagledanja u još

¹⁰ Usp. i druge primjere koji su zabilježeni u: Ramić-Kunić 2018, 361.

¹¹ Broj primjera koji svjedoče da Mlet. u Lk. i Iv. nema inovacija tipa T4 i T2 daleko je iscrpniji nego se ovdje navodi.

¹² Listu primjera gdje Mlet. ide s T4 u izboru poretka riječi vidjeti u: Ramić-Kunić 2018, 359–361.

¹³ L. Nakaš u predgovoru izdanja Mletačkog zbornika zaključuje da su Hval. Mlet. Nik. potekli iz iste radionice i da su napisani u približno istom vremenskom razdoblju. O toj

144

Primjeri koji povezuju Mlet. Hval.

Mk. 1:4 въ нѣстннх нюдѣнсцн Mlet. Hval. — ом. нюдѣнсцн Div. Kop. Nik. Sof. Čaj. Pripk. Dovolj. Mar. (Šaf.) Zogr. Ass. Savv. Dobrš. Ban. Curz. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Vuk. Karp. Mstisl. Konst.

Mk. 2:24 не достонть творннх Mlet. Hval. (твори) Pripk. Kop. Dobrš. — ом. творннх Nik. Div. Čaj. Sof. Dovolj. Mar. Zogr. Ass. Savv. Karp. Mstisl. Konst. Curz. Ban. Mir. def. не достонно ест Šaf.

Mk. 2:26 ерѣомъ еднннхъ Mlet. Hval. Pripk. не реомъ еднннхъ Ass. — ом. еднннхъ Div. Kop. Nik. Čaj. Sof. Dovolj. Mar. (Šaf.) Zogr. Karp. Dobrš. Ban. Curz. Vuk. Konst. Mir. def. жрьцемъ Mstisl.

Mk. 8:38 съ аѣлн стѣмнхъ своннхъ Mlet. Hval. Pripk. Rh. Mp. — ом. своннхъ Div. Kop. Nik. Vrut. Čaj. Mar. (Šaf.) Zogr. Ass. Savv. Karp. Dobrš. Ban. Curz. Mir. Vuk. Crk. Hil. Bd. Mstisl. Konst. Dovolj. def. Sof. def.

Mk. 13:13 вснмнхъ езнкнхъ нмене моего раднхъ Mlet. вснмнхъ езнкнхъ нмене моего раднхъ Hval. — вснмнхъ нмене моего раднхъ (нменнхъ) Div. Kop. Nik. Vrut. Čaj. Pripk. Dovolj. Mar. (Šaf.) Zogr. Karp. Dobrš. Ban. Curz. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Vuk. Sof. def.

Mk. 14:8 на погребенне ме сътвори Mlet. на погребенне ме створи Hval. на погребенне ма створи Dobrš. — на погребенне Div. Kop. Nik. Čaj. Pripk. Dovolj. Mar. (Šaf.) Zogr. Ban. Curz. Karp. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Vrut. def.

Lk. 7:8 владнкою Mlet. Hval. Pripk. вѣкожъ Mir. Crk. Bd. вѣдкомнхъ Savv. вѣдыкхъ Šaf. — властелнхъ Div. Kop. Nik. Čaj. Dovolj. Mar. Zogr. Ass. Karp. Dobrš. Ban. Curz. Vuk. Hil. Rh. Mp. властню Vrut.

Lk. 7:28 въ црѣствнхъ нбсннхъ Mlet. въ црѣствнхъ нбсннхъ Hval. въ црѣствнхъ нбсннхъ Dovolj. нбсннхъ црѣствнхъ Ban. — въ црѣствнхъ Div. въ црѣствнхъ Kop. въ црѣствнхъ Vrut. Pripk. ѿ црѣствнхъ Nik. — въ црѣствнхъ бжннхъ Čaj. Dan. Mar. (Šaf.) Zogr. Karp. Curz. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Vuk.

Iv. 8:3 прнведоше же к немѣ Mlet. Hval. прнведоша же к нѣмоу Ban. (н прнведоша) Dobrš. (ом. же) Curz. Šaf. (у стihu Iv. 3:23 Mlet. i Hval. dodaju к немѣ, а tog dodatka nema u drugim bosanskim) — н прнведоше же Nik. Dan. Pripk. прнвше же Vrut. прнвса же Mar. Zogr. прнвса к нѣоу Karp. Mir. def. Dovolj. def.

U naslovima:

Tit. (Mk. 14:3) мѣ ѿ помазавшнхъ гѣ мастью :- Mlet. (f. 61cd) мѣ ѿ помазавшнхъ гѣ мастью :- Hval. — Div. Nik. Čaj. мѣ ѿ помазавшнхъ гѣ хрнзмою. Pripk. мѣ ѿ помазавшнхъ гѣ хрнзмою.

Tit. (Lk. 9:57) лѣ ѿ не помазавшнхъ въ слѣдѣ ннхъ Mlet. (f. 81cd) лѣ ѿ не помазавшнхъ въ слѣдѣ ннхъ Hval. лѣ ѿ не помазавшнхъ въ слѣдѣ ннхъ Vrut. Pripk. — лѣ ѿ не помазавшнхъ въ слѣдѣ ннхъ Nik. лѣ ѿ не помазавшнхъ въ слѣдѣ ннхъ Div. Kop. Čaj.

Zajednički izbori u Mlet. i Hval. ne zadržavaju se samo na prethodno navedenim čitanjima, već je ukupan broj međusobnih slaganja daleko veći, ako se u obzir uzme to da oba rukopisa imaju arhaičnu leksiku. Ovdje smo izdvojili mjesta po kojima se ova dva rukopisa odvajaju od većine bosanskih, s tim da im se najčešće pridružuje Pripk. (od jedanaest primjera u njih pet). Posebnu pozornost privlače greške u ova dva rukopisa. Poznato je da na pisara evanđeoskog teksta u procesu ispisivanja novog rukopisa djeluju paralelna mjesta u tekstu pa se dešava da u tekst jednog evanđelja pređu sintaksički sklopovi i riječi koje se nalaze u tekstu drugog, a opisuju istu sekvencu Hristove misije. Takve greške ukazuju na određen stupanj slobode u pamćenju pisara. U rukopisima su razmjerno česte.¹⁶ U evanđelju iz Hvalovoga zbornika brojni su primjeri u kojima je došlo do pogrešaka uslijed utjecaja paralelnog mjesta.¹⁷ Neke od takvih pogrešaka ponovljene su i u Mlet. Općenito uzevši, greške ovog tipa moguće je tumačiti na dva načina. Prvo, nije isključena mogućnost da su takve greške rezultat nesvjesnoga uplitanja memorije u proces prepisivanja teksta, kako smo to gore naveli, a takve greške ne moraju ništa govoriti o bliskosti podloga u kojoj su greške ponovljene. Mogle su se desiti, dakle, neovisno od podloge. Drugo, takve su greške mogle biti već predlošku rukopisa x, a kasnije se prenositi na njegove dalje prepise. Pisari u ovom slučaju ili spontano ili iz poštovanja prema Svetom tekstu prepisuju i u dalje prepise takve greške. U tom slučaju, greške takvog tipa mogu ukazivati na bliskost podloga. Uvjet je, naravno, da postoje i druge bliskosti između ru-

¹⁶ O tome vidjeti više i u: Alberti 2013.

¹⁷ Pisar Mlet. može se pohvaliti manjim brojem grešaka ovog tipa nego je to slučaj s Hvalom. Ovdje navodimo samo neke od zabilježених grešaka gdje se Hval. samostalno ponaša. Usp. Lk. 12:42 прнставннхъ Div. Kop. Nik. Čaj. Vrut. Pripk. Mlet. — рабъ Hval. utjecaj paralelnog mjesta Mt. 24:45; Lk. 8:27 ѿ града Div. Kop. Nik. Čaj. Vrut. Pripk. Vrut. Mlet. — ѿ гроба Hval. utjecaj paralelnog mjesta Mt. 8:28; Lk. 17:37 тѣло Div. Kop. Nik. def. Čaj. Vrut. Pripk. Mlet. — троупъ Hval. — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 24:28; Lk. 8:7 възрасте Div. Kop. Nik. Čaj. Vrut. Pripk. — възнде Hval. — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 13:7 i Mk. 4:7.

kopisa. Kada su u pitanju Mlet. i Hval., gore navedeni primjeri svjedoče o njihovoj bliskosti, a i s obzirom na brojnost zajedničkih grešaka u Hval. i Mlet., bliska nam je pretpostavka da su pojedine već bile u nekoj od njihovih zajedničkih podloga, tj. sve greške kod Hvala ne treba pripisati samo njemu i njegovom oslanjanju na vlastitu memoriju. Upadljive su sljedeće zajedničke greške u njihovim tekstovima:

Lk. 5:18 жнлаамн Mlet. Hval. — om. Nik. Div. Vrut. Čajn. Pripk. Kop. Mar. Zogr. Ass. Dobrš. Ban. Curz. Karp. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Vuk. — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 9:2

Lk. 16:18 прнлѡбн творнѣ Mlet. Hval. прѣлюбн створнѣ Curz. прѣлоубодѣнне творнѣ Vuk. — прѣлюбн дѣеть Nik. Vrut. Kop. Čajn. Dan. прѣлюбы дѣать Mar. Hil. прѣлюбы дѣеть Zogr. Mir. def. Div. def. Dobrš. Ban. def. — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 19:9

Mk. 5:26 нзѡвшн все свое нмѣнѣ Mlet. нзѡвшн вѣ свое нмѣнѣ Hval. — нздавшн свое все Nik. Pripk. нздавшн вса своѡ Vrut. Div. def. нздавшн своѡ всѡ Čajn. нзѡвшн свое все Sof. нжданвшн все свое Mar. Zogr. Savv. нжданвшн все свое Mir. (нздавшнн) Crk. Bd. (раздавшн) Rh. Mp. нздавшн все свое Ass. Vuk. Hil. — utjecaj paralelnog mjesta Lk. 9:43

Mk. 13:18 ваше зѣмн нн въ сѣботѣ Mlet. ваше зѣмѣ нн ѡ соуботѣ Hval. — ваше зѣмѣ Div. Kop. Nik. Vrut. Čajn. Pripk. Mar. Zogr. Mir. def. — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 24:20

Mk. 12:1 нскопа въ немѣ тоуноло Mlet. Hval. — нскопа тоуноло Div. Kop. Vrut. Nik. Čajn. Mar. Zogr. Mir. def. — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 21:33

Mk. 12:28 прѣвншн вснхѣ заповѣдн Mlet. прѣвншн вснхѣ заповѣдѣи Hval. — прѣвншн вснхѣ om. заповѣдн Div. Nik. Vrut. Čajn. (прѣвншн) Ass. Crk. Hil. Rh. Mp. Bd. (прѣвышн) Vuk. прѣва вѣсѣхѣ Mar. (прѣваѣ) Mir. (vjerovatno se radi o zajedničkoj grešci uslijed konteksta koji slijedi u stihu Mk. 12:30)

Mk. 13:19 скръбѣ велнѣ Mlet. Hval. — скръбѣ Div. Kop. Vrut. Čajn. Pripk. скръбѣнн Nik. Mar. Zogr. Mir. def. — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 24:21

Lk. 7:9 дѣвн се ѡмѣ Mlet. днвн се ѡмоу Hval. Dan. Mir. Vuk. Crk. Hil. — ѡуодн се ѡмоу Div. Kop. Vrut. Nik. Čajn. Pripk. Rh. Mp. Bd. Mar. Zogr. Ass. Savv. — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 8:10

Lk. 21:27 ѡ ѡблацихѣ нѣснѣхѣ Mlet. Hval. Čajn. — om. нѣснѣхѣ Div. Kop. Vrut. Pripk. Nik. Dan. Mar.

Zogr. Ass. Savv. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Vuk.¹⁸ — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 24:30

Lk. 8:24 тишнѣ велнѣ Mlet. Hval. Dan. — тишнѣ Div. Kop. Vrut. Nik. Čajn. Pripk. Mar. Zogr. Ass. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Vuk. — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 8:26

Iv. 4:15 поурѣпатн add. водн Mlet. Hval. — поурѣпатн Div. Kop. Nik. Vrut. Pripk. Ban. Curz. Dobrm. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Vuk. Šaf. поурѣпатъ Mar. Zogr. Ass. Dobrš. Karp. — vjerovatno greška nastala zbog stiha Iv. 4:7.

Brojnost izoliranih primjera koji predstavljaju pogreške u oba rukopisa upućuju na pretpostavku da su oba pisara, i Hval. i Mlet., prepisivali tekst iz nekog predloška u kojem su te greške već bile usađene. Drugim riječima, navedene pogreške nisu rezultat spontanijih, slučajnih poduhvata pojedinih prepisivača, već su povezane s nekom od njihovih ranijih podloga i prema tome upućuju na pretpostavku da su te pogreške naslijedili Hval. i Mlet. Istraživanja provedena u doktorskoj disertaciji *Leksičke varijante Čajničkog evanđelja iz 15. stoljeća u kontekstu proučavanja bosanske redakcijske pismenosti* E. Ramić-Kunić pokazala su da je treći predložak Čajničkoga evanđelja blizak evanđelju iz Hvalovoga zbornika. Stoga ne čudi to što se Čajn. u svom trećem predlošku povremeno slaže s Mlet. i Hval. Osim ovog primjera iz stiha Lk. 21:27, zabilježili smo i sljedeća: Lk. 20:47 прнмѣть лнше ѡсѡжѣнѣ Mlet. прнмоуť лнше ѡсоуѣнѣ Hval. прнмоуť лнше ѡсѡжѣнѣ Čajn. Dan. прнмѣть ѡсоуѣнѣ боле Nik. прнмоуť ѡсоуѣнѣ боле · Div. прнмѣть ѡсѡжѣнѣ веѣ Vrut. Povremeno Hval. ide s drugim bosanskim, dok se Mlet. i Čajn. ponašaju suprotno. Usp. Lk. 19:39 add. да ѡмѣуѣть Čajn. Mlet., drugi bosanski nemaju ovaj dodatak, Lk. 22:22 прѣданѣ бѣдѣть снѣ ѡлѣскн Mlet. снѣ ѡлѣскн прѣданѣ бѣдѣть Čajn., drugi bosanski om. снѣ ѡлѣскн, Lk. 20:12 и ванѣ dodaju Mlet. Čajn., drugi bosanski om. н ванѣ.

U dosadašnjoj su literaturi spominjane bliže veze Hvalovog evanđelja sa Sofijskim,¹⁹ iako je

¹⁸ U stihu Lk. 21:34 Hval. i Mlet. u istoj riječi bilježe promjenu *l* u *o*: вѣнезаопѣ Hval. Mlet. вѣнезальпѣ Nik. Čajn. ѡнезаопѣ Div. ѡнезальпѣ Vrut. Isto je tako, u istoj riječi, u stihu Lk. 9:39 вѣнезаопѣ Hval. Mlet. вѣнезальпѣ Nik. Dan. Kop. вѣнезапѣ Vrut. вѣнезальпоу Čajn.

¹⁹ Ramić-Kunić 2017, 45. O njihovoj međusobnoj bliskosti govore i ovdje zabilježene tekstualno-lexičke posebnosti, a tek buduća istraživanja trebaju pristupiti opsežnijim usporedbama ova dva rukopisa. U ovom stepenu istraživa-

još uvijek ostao nedovoljno istražen međusobni odnos ova dva rukopisa. Oba rukopisa, i Hval. i Sof., pokazuju bliže veze s Mlet. Naime, usporbom teksta Mlet. s drugim bosanskim rukopisima primijećena je veza između Sof. i Mlet., a kako je ranije ukazano na veze između Hval. i Sof., a i s obzirom na to da su u ovom radu izdvojene tekstualno-leksičke korespondencije između Hval. i Mlet., nametnulo nam se kao neophodan zadatak i detaljna usporedba međusobnog odnosa Mlet. i Sof. Poređenje Mlet. i Sof. vršeno je na dijelu teksta Mt. 16:13–26; Mt 17:12–18:23; Mt. 19:18–28:20; Mk. 1:3–7:37; Mk. 14:9–15:28 jer su to dijelovi sačuvanog teksta Sofijskog evanđelja.²⁰

Primjeri koji povezuju Mlet. Sof.

Mk. 1:16 *снмона петра* Mlet. Sof. — *ом. петра* Div. Kop. Nik. Hval. Čajn. Pripk. Mar. Zogr. Karp. Dobrš. Ban. Curz. Vrut. def. Mir. def. Dovolj. def.

Mk. 2:23 *встрѣгающе класи ѿстн* Mlet. Sof. *встрѣгающе класне н ѿднхоу* Dovolj. — *ом. ѿстн* Div. Kop. Nik. Hval. Čajn. Pripk. Mar. Zogr. Ass. Savv. Karp. Dobrš. Ban. Curz. Vrut. def. Mir. def.

Mk. 5:37 *нѡвна брата его* Sof. Mlet. — *ноѡна бра̃ нѣковла* Div. Kop. Vrut. Nik. Čajn. Pripk. Dovolj. Mar. Zogr. Dobrš. Ban. Curz. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Vuk. Mstisl. Konst. — *нов̃на ом. брата нѣковла / брата его* Hval. — *ом. ноѡна бра̃ нѣковла* Karp.

Mk. 6:11 *ни послѣшають словесь вашнхъ* Mlet. Sof. Gal. (greška nastala pod utjecajem paralelnog mjesta Mt. 10:14) — *ни послоушають васъ* Div. Kop. Nik. Hval. Dovolj. Karp. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Mstisl. Mar. Zogr. *не послѣшатн васъ* Čajn. Konst. dok Vrut. Pripk. *ом. ни послоушають васъ*, Ban. Dobrš. Curz. *ом. васъ*

Mk. 6:44 *развн жень н дѣтн* Mlet. Sof. Pripk. — *ом. Div. Vrut. Nik. Hval. Čajn. Dovolj. Mar. Zogr. Karp. Dobrš. Ban. Curz. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp.*

nja, vidljiva je njihova bliska veza unutar bosanskog stabla (usp. Mt. 26:12 *моуро се* Hval. Sof. *моуро снє* Kop. *сн муро се* Mar. Šaf. (снн) Ass. *сн мнро* Zogr. — *сн хрнзмоу сню* Div. (хрѣзмѣ) Vrut. *хрнзмѣ сню* Nik. — *сн масть* Čajn. Mlet., Mt. 27:52 *санѣта* Hval. *снѣта* Sof. — други bosanski *стнхъ*, Mt. 17:12 *страдаѣтн* Sof. Hval. — *пострадаѣтн* Vrut. Dovolj. Nik. Mlet. Čajn., Mk. 1:13 *днѣ м̃ н пощн м̃* Hval. *дн̃н м̃ н пощн м̃* Sof. — *дн̃н м̃* Nik. Mlet. Div. *дн̃н уѣтрн десѣтн* Čajn., Mk. 1:11 *с нѣсе глѣ* Mlet. Sof. *с нѣсе бѣн глѣ* Hval. — *ом. глѣ* Nik. Div. Čajn. Kop. Mar. Zogr., Mk. 14:20 *тровнлн* Hval. *тровнлн* Sof. — *вѣ трнвлнн* Div. Nik. — *вѣ солнло* Čajn. Mlet. Kop., Mk. 3: 32 *внѣ add. стоѣтъ* Hval. Sof. Pripk. — *внѣ* Čajn. Vrut. Mlet. Div. Nik. Kop., Mk. 5:11 *стадо свннѣно* много Hval. *стад̃ свннѣно* много Sof. — *стадо свннѣно велне* Div. *стадо свннѣно велне* Mlet. Nik. Vrut. Čajn. Dovolj.).

²⁰ Kardaš 2018a, 9.

Bd.). Greška nastala uslijed djelovanja paralelnog mjesta Mt. 14:21, koja se mogla desiti neovisno o utjecaju zajedničkog predloška. S druge strane, s obzirom na druge podudarnosti Mlet. i Sof., nije isključeno da se ova greška desila u nekom od njihovih zajedničkih predložaka.

Mk. 7:15 *нсхѡдеѣща ѿ срѣца* Mlet. *нсхѡдеѣща ѿ срѣца* Sof. — *нсхѡдеѣща нз оустѣ* Hval. (pisar Hval. griješi pod utjecajem paralelnog mjesta Mt. 15:17, gdje oblik *нз оустѣ* imaju kanonska i bosanska) — *нхсхѡдеѣща ѿ негѡ* Čajn. Vuk. Crk. Hil. Bd. Mstisl. Konst. *нсхѡдаштаа нз негѡ* Mar. Mir. Rh. Mp. — *нсхѡдеѣща ом. нз негѡ / ѿ негѡ* Div. Kop. Vrut. Nik. Pripk. Dovolj. Zogr. Dobrš. Ban. Curz. Gal.

Mk. 7:30 *нсыѣѣшн ѿ нен* Mlet. Sof. Sinod. Tip. N°. 12 — *ѣа ншеѣшн* Curz. Ban. — *ом. ѿ нен* (ili *ѣа*) Div. Kop. Vrut. Nik. Hval. Čajn. Pripk. Dovolj. Mar. Zogr. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Dobrš. def.

Mk. 14:53 *сѣбраше* Mlet. Sof. Nik. *сѡбраше* Vuk. *сѣѣбраша* Mstisl. *сѣбрашѣ* Karp. — *снндоше* Hval. Vrut. Čajn. *снндоха* Ban. *снндоша* Curz. *сѣннѣа* Mar. Zogr. *снндоша* Konst. *сѣнѣше* Dovolj. Mir. def. Dobrš. def.

Mk. 5:21 *народн мнози ѡ немѣ* Mlet. (многѣ) Sof. (ом. н бѣ прн морн) — *къ немѣ народѣ многоѣ* Kop. — *народѣ многи о немѣ н бѣ прн морн* Vrut. *народѣ многоѣ ѿ немѣ н бѣ прн морн* Čajn. *народѣ многоѣ о немѣ н бѣ прн морн* Hval. *народѣ мнѡгоѣ о немѣ н бѣ прн морн* Mar. Zogr. Ban. (бѣше) Dobrš. Curz. Konst. — *народѣ многоѣ о немѣ н бѣ* Nik. Dovolj. Mir. def. — *народѣ мнѡгоѣ къ немоу н бѣаше на поморнн* Mstisl.

Popisani primjeri leksičko-tekstualnih posebnosti između Mlet. i Sof., posebno oni gdje ih ne prate druga evanđelja s kojima se poredilo poput karakterističnog u Mk. 7:15, dozvoljavaju pretpostavku da su i njihovi predlošci bili u bližem međusobnom doticaju.

3. Odnos evanđelja iz Mletačkoga zbornika prema Vrutočkom evanđelju

Posebnu smo pozornost u okviru ovog rada posvetili odnosu Mlet. i Vrut. jer nam je detaljna usporedba Mlet. s drugim bosanskim rukopisima ukazala na specifične sličnosti između Mlet. i Vrut. Naime, ovdje provedene usporedbe svjedoče o tome da, osim s Hval. i Sof., Mlet. pokazuje bliskosti s Vrut. te Pripk.²¹ Jedan od specifičnih

²¹ Hval. Vrut. Pripk i međusobno imaju neka zajednička rješenja (usp. Lk. 2:1 *догмѣ* Hval. Pripk. Vrut., a drugi bosanski rukopisi *повѣлѣнне*; Mk. 6:36 *брашнѣ* Hval. Vrut. Kop., drugi bosanski *хлѣбн*). Također, u stihu Mt. 14:27 Hval. ima

primjera koji ide u prilog pretpostavci da su Mlet. i Vrut. u nizu predložaka dijelili jedan zajednički jeste i onaj iz stiha Mk. 6:39 gdje Mlet. Vrut. Pripk. Dovolj. te makedonsko Karp. prave istu grešku te upotrebljavaju на травн землн Mlet. на травѣ земальнѣ Vrut. umjesto на травѣ зеленѣ Nik. на травы зеленѣ Hval. на травѣ зеленѣ Div. Čajn. Sof.²²

Osim toga, zanimljivo je da Mlet. u stihu Lk. 16:3 Mlet. (i Dan) ima проснѣтн, a druga bosanska, uključujući i Vrut. хлюпатн, a na margini Vrut. je zapisano проснѣтн (f. 103b/126b). Slično tome, u stihu Iv. 11:44 gdje piše ...хкроємъ ѡбрѡсомъ ногамъ н рѣкамъ крнѣмн н лице его сѡдаремъ ѡбезано, на margini Vrut. стоји ѡкореннѣ ѡбрѡсомъ. Ovo nas navodi na razmišljanje da je neki od predložaka (bliži ili dalji) Mlet. prepisivan s predloška, poput onog u Vrutočkom, na čijim je marginama zabilježen prevod grčkog сѡдаремъ / ѡбрѡсомъ (f. 154a/177a), odnosno крнѣмн / хкроємъ. S obzirom na to da je u dijelu teksta od Mk. 5:1 pa do kraja Ivanovog evanđelja izbor inovirane leksike gotovo pa zanemarljiv (usp. проснѣтн на mjestu gdje druga bosanska i kanonska imaju хлюпатн), mišljenja smo da pisar ispred sebe više nema dva (ili više) kontrolnih predložaka te da sada ne reproducira tekst jednog, a onda sasvim rijetko tekst drugog tekstualno različitog predloška. Umjesto toga, leksika koja nije karakteristična za predložak (arhaični, T1) kojim se pisar koristi od Mk. 5:1 u tekst je mogla ući posredstvom zabilješki s margina. Te su marginalne zabilješke vjerovatno bile blizu riječi u glavnom tekstu pa je pisar prepisao oboje, kao da je glavni tekst. Teško je sa sigurnošću reći da li je pisar Mlet. prilikom prepisivanja unio u glavni tekst zapise koji su bili na marginama ili je to, pak, učinio neko od njegovih prethodnika, a pisar Mlet. spontano prepisao. Čini se ipak da je to djelo pisara Mlet. jer ovakav postupak prati gotovo sve dijelove teksta i čini nam se manje vjerovatno da pisar takva bespotrebna ponavljanja ne bi uklonio iz glavnog teksta da su već bila u predlošku. Zapravo, sve sugerira na to da je cilj pisara Mlet. pojasniti

određene strane, neslavenske riječi u slučaju kakov je u stihu Iv. 11:44.

Primjeri koji povezuju Mlet. i Vrut.

Mk. 6:39 на травн землн Mlet. на травѣ земальнѣ Vrut. на травн земльнн Dovolj. Pripk. на трѣвѣ земнѣ Karp. — на травѣ зеленѣ Nik. на травы зеленѣ Hval. на травѣ зеленѣ Div. Čajn. Sof. Mar. Zogr. Dobrš. Ban. Curz. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) Konst. — на младѣ травѣ Mstisl. Hrv. def.

Mk. 9:2 на горѣ вѣсокѣ едннн Mlet. на горѣ вѣсокѣ едннн Vrut. на горѣ вѣсокѣ едннн Mar. Zogr. Dobrš. Ban. Curz. Karp. Mstisl. — на горѣ едннн Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) — на горѣ вѣсокѣ ѡсобѣ едннѣ Čajn. Konst. — на гороу високоу зѣло едннн Div. Кор. на гороу високоу сѣѣгло едннѣ Hval. на горѣ вѣсокѣ сѣѣгло едннн Nik. Pripk. Hrv. def.

Lk. 16:2 призвавъ Mlet. prizvavъ Vat.⁴ Roč. прѣзвавъ Vrut. Vuk. Hil. Mar. Dobrš. Ban. Curz. — пригласъ Nik. Hval. Čajn. Кор. Zogr. Mir. Karp. пригласъ Nov. пригласнѣ Crk. Rh. Mr. Bd. prigl(a)si Hrv.

Lk. 16:19 на всакѣ днѣ Mlet. на всакѣ днѣ Vrut. Кор. на вѣсѣкѣ дѣнѣ Mar. Ass. на вѣсѣкѣ дѣнѣ Zogr. Karp. — на все днн Nik. Hval. Čajn. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) Div. def. Dobrš. i Ban. def.

Lk. 18:13 смѣше Mlet. Vrut. Кор. Div. — хотѣше (хотѣше) Čajn. Nik. Hval. Dovolj. Pripk. Karp. Ban. Dobrš. Curz. Mar. Zogr. Ass. Savv. Trn. Vuk. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.)

Lk. 18:29 нѣкаторнже Mlet. Vrut. Кор. Div. — нѣкотоже Čajn. Nik. Hval. Pripk. Karp. Ban. Dobrš. Curz. Mar. (Trn.) Zogr. Vuk. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.)

Lk. 23:45 помръе Mlet. помръе Mar. Vuk. помръкнѣ Vrut. помръкнѣ Кор. Ban. Hil. — омръкшоу Nik. омръкшоу Hval. — мръкшоу Ass. Zogr. Dobrš. мръкшоу Curz. Mir. def.

Iv. 3:27 с вѣше Mlet. Vrut. Crk. сѣвѣше Karp. — сѣвѣше сѣ нѣсе Ass. — сѣ нѣсе Кор. Nik. Hval. Pripk. Mar. Dobrš. Ban. Curz. Mir. Vuk. Rh. Mr. Bd.

Iv. 6:30 вѣрѣмъ тебѣ Mlet. вѣрѣмъ тебѣ Vrut. Кор. Pg. — вѣроу нмемѣ тебѣ Hval. вѣрѣ нмемѣ тебѣ Nik. Pripk. Mar. Dobrš. Ban. Curz. Karp. Vuk. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.)

Iv. 11:43 велнѣмъ Mlet. Vrut. Кор. Pripk. — велѣмѣ Nik. Mar. Zogr. Ass. Savv. Karp. Dobrš. Ban. Curz. Mir. Vuk. Crk. Rh. — велѣкнѣмѣ Hval. Dobril. Gf. велнѣкомѣ Mr. Bd. Div. def.

ѡпванте, a drugi bos., uključujući i Vrut., дрѣзанте, ali u stihu Mt. 9:2 Vrut. ima ѡпван, a druga bos. imaju дрѣзан. Hval. u Mt. 9:2 ispušta tu riječ.

²² Primjeri poput ove zajedničke greške Vrut. Pripk. Mlet. Karp. te primjer iz Mlet. u stihu Iv. 13:38 u kojem Mlet. ima makedonizam кѣрѣ, a drugi bosanski пѣтель pokazuje da je put arhaičnih tekstova išao iz Makedonije; v. Nakaš 2020, 40.

Iv. 16:10 ндѧ Mlet. Vrut. ²³ Pripk. Mar. Dobrš. Ban. Curz. Karp. Mir. Crk. Hil. Mp. Bd. Vuk.² — гредѧ Hval. Kop. Ass. Dobril. Vuk.¹ Rh.

O doticaju predložaka Mlet. i Vrut. govore i zabilježene zajedničke omisije, jednako kao i dodavanja određenih dijelova u dolje navedenim stihovima.²⁴

Mk. 6:18 пнлпа брата своего Mlet. Vrut. Mar. Zogr. Mir. Vuk. Crk. Rh. Hrv. Vat.⁴ Roč. Nov. брата своего фнлпа Dobrš. фнлпа брата твоего Ban. Curz. Bd. — брата своего om. пнлпа Div. Sof. Nik. Hval. Čajn. Ass.

Lk. 5:28 въ слѣдъ его нде Mlet. Vrut. Mar. Dobrš. Ban. Curz. v slědъ ego ide Hrv. (v' slidъ) Nov. — въставъ въ слѣдъ его нде Div. Nik. Hval. Ass. Zogr. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Vuk. Vat.⁴ Roč. въставъ нде въ слѣдъ его Čajn.

Lk. 17:22 ѱенномъ Mlet. Vrut. Kop. Mar. Zogr. Ban. Curz. Mir. Crk. Rh. Mp. Bd. — add. свонмъ Hval. Čajn. Dan. Vuk. Dobrš. Hil. Nik. def. Div. def. Hrv. def.

Lk. 22:63 дръжаѧ рѧгаѧ Mlet. Vrut. — дръжаѧ ѧ роугаѧ Hval. дръжаште н рѧгаѧ Zogr. — дръжаѧ нѧ роугаѧ Nik. дръжаѧ се нѧ рѧгаѧ се Kop. дръжеѧ ѧ роугаѧ Div.^b дръжаштен нѧ рѧгаѧ Mar. (дръжаште) Dobrš. Ban. дръжаѧ нѧ рагаѧ Curz. Mir. def. Hrv. def.

Iv. 1:15 рѧхъ вамъ гредеть Mlet. рѧхъ вамъ гредеть Vrut. рѧхъ вамъ гредн Kop. — рѧхъ греды Nik. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) рѧхъ греден Hval. рѧхъ градъ Zogr. Ass. рекохъ градън Mar. Karp. Ban. Dobrš. рѧхъ гредеть Pripk. Hrv. def.

Iv. 8:12 свѣтъ мнрѧ Mlet. Vrut. Mar. Dobrš. Ban. Curz. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) — свѣтъ всемѧ мнрю Nik. Dan. Hval. Kop. Pripk. Karp. Vuk. s(vě) ть vsemu miru Hrv. Vat.⁴ Roč. (s(vě)tlostъ) Nov.

Iv. 4:3 (om. пакы), нде въ галелѧю Mlet. иде въ галнлѧю Vrut. Pg. — нде пакъ въ галнлѧю Div. н нде пакѧ въ галелѧю Hval. нде пакы въ галелѧю Nik. Kop. Pripk. Mar. Zogr. Dobrš. Ban. Curz. Karp. Mir. def. Hrv. def.

Iv. 4:45 н тн бо прндоу въ празѧнкъ om. Mlet. Vrut. Kop. Zogr. Ban. Dobrš. Curz. — н тн бо прндоу въ празѧнкъ Nik. Hval. Div. Pripk. Mar. Mir. def. Hrv. def. Karp. def.

Iv. 11:57 повѣсть да нмѧть Mlet. Vrut. — повѣсть да нмоутъ ѧ Nik. Pripk. повѣсть да нмѧть н Mar. (повѣсте) Zogr. да повѣсть да нмѧты н Dobrš. — повѣсть ѧ да нмоутъ ѧ Hval. повѣсть н да нмать н Curz. — повѣсть да нмѧть его Kop. Mir. def. Ban. def. Hrv. def.

Iv. 13:32 н бѧ прославнѧ Mlet. Vrut. Savv. Curz. — аѧ бѧ прославн Kop. Nik. Hval. Pripk. аште бѧ прославн Mar. (прославнѧ) Ass. Zogr. Dobrš. — om. Ban. Karp. Hrv. def.

Iv. 15:26 ѿ оѧ моего дѧхъ Mlet. Vrut. Pripk. — ѿ оѧ своего дѧхъ Kop. — ѿ оѧ дѧхъ Hval. Nik. Mar. Zogr. Ass. Savv. (om. дѧхъ) Dobrš. Ban. Curz. Karp. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) от о(тъ)са d(u)хъ Hrv. Vat.⁴ Roč. Nov.

Prezentirana su 22 primjera u kojima se Mlet. i Vrut. jednako ponašaju. Njima se najčešće pridružuje i Kop., ali rijetko druga bosanska evanđelja. Od ukupnog broja slaganja, u 12 njih Mlet. i Vrut. slijede stanje kao u kanonskim evanđeljima. Stoga nam je blisko mišljenje da su, s jedne strane, njihove podloge ranije došle u doticaj, tj. Mlet. i Vrut. međusobno imaju udaljeniji predložak, dok s druge strane Mlet. pokazuje veću vjernost predlošcima Hval. i Sof.²⁵ Ranije su zamijećene poveznice između Vrut. i evanđeoskog teksta u hrvatskoglagoljskim misalima Hrv. Vat.⁴ Roč. i Nov. pa stoga ne iznenađuju i njihova po-vremena slaganja s Vrut. i Mlet. koja su naslijeđena još iz kanonskih evanđelja (usp. Mk. 6:18, Lk. 5:28).²⁶

Zabilježili smo i sljedeća leksička odstupanja Mlet. od većine drugih bosanskih rukopisa na dionici teksta Mk. 5:1 do kraja Iv. evanđelja:²⁷

Mk. 9:21 дѧтъства Mlet. дѧства Čajn. Vrač. Hil. дѧтска Mstisl. Gal. Arh. Konst. дѧтска Vat.⁴ Roč. Nov. ditin'ska Hrv. — отроуете Div. отроуате Ban. Curz. отроуѧтъ Hval. отроуѧнн Vrut. Nik. Mar. Zogr. Ass. Savv. Dobrš. Vuk. отроуѧне Dovolj.

²³ U dijelu Ev. po Mateju također Mlet. i Vrut. bilježe zajednički leksički izbor usp. Mt. 17:2 снѣтъ drugi bosanski свѣтъ. Vrut. i Mlet. kao Ass., drugi bosanski kao Mar.

²⁴ M. Kardaš ukazuje na izrazitu podudarnost u izvedbi krilatog orla, simbola evanđeliste Ivana, u Kopitarovom i Vrutočkom evanđelju, što uvjerljivo svjedoči o zajedničkim predlošcima iluminatora bosanskih srednjovjekovnih evanđelja. Krilati orao, čije je perje veoma slično stilizirano u oba kodeksa, u kandžama drži okvir u kojem je u Vrutočkom evanđelju ispisan početak Iv. evanđelja; Kardaš 2018, 72–73. Ista predstava evanđeliste Ivana, mada izrađena s više pažnje i vještine, nalazi se i u Mlet.

²⁵ Naravno, uvijek treba imati na umu da 75% rukopisa Sofijskog evanđelja nije sačuvano pa samim tim zaključci vrijeđe za 25% sačuvanog teksta.

²⁶ O vezi Vrut. i evanđeoskog teksta u hrvatskoglagoljskim misalima vidi više u: Ramić-Kunić / Šimić 2019a, 28–33.

²⁷ Zabilježili smo i neka individualna odstupanja nastala uslijed nepažnje prepisivača pa ih ovdje nećemo tretirati posebno. U suštini su to neznatne dopune, pojedina izostavljanja te izmjene u redoslijedu riječi.

Lk. 1:3 дрѣжавънн Mlet. Čajn. Dobrš. Ban. Šaf. Mstisl. — краснн Nik. Hval. Kop. Dan. — славнн Pripk. Curz. Mir. Crk. Rh. Mr. Trn. славънн Mar. Ass. Zogr. Hrv. def.

Lk. 1:26 арханѣлъ Mlet. арханѣлъ Čajn. Kop. арѣнѣлъ Ass. арханѣлъ Ban. архѣлъ Curz. — анѣлъ Nik. Vrut. Hval. Dovolj. анѣлъ Mar. Zogr. анѣлъ Dobrš. anj(e)лъ Hrv. Vat.⁴ Roč. Nov. Div. def.

Lk. 12:59 кодрънѣтъ Mlet. — трѣхѣтъ (трахѣтъ) Div. Kop. Nik. Hval. Vrut. Čajn. Mar. трѣхѣтъ Zogr. Hrv. def. Dovolj. def. – vjerovatno na pisara djeluje paralelno mjesto Mt. 5:26, gdje je кодрантъ Mlet. конѣтратъ Hval. i кондратъ Vrut. кодрантъ Mar. конѣдратъ Ban. Karp. Zogr. кодратъ Mir. Hrv. def.²⁸

Lk. 22:19 плѣтъ моѣ Mlet. — тѣло моѣ Div. Kop. Nik. Hval. Vrut. (мо!) Pripk. Čajn. Mar. Zogr. Dobrš. Ban. Curz. Karp. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) Vuk. Vat. t(ě)lo moe Hrv. Vat.⁴ Roč. Nov. Dovolj. def. – u paralelnim mjestima Mt. 26:26 i Mk. 14:22 u bosanskim i kanonskim je тѣло.

Iv. 13:38 кѣрь Mlet. Crk. Hil. Rh. Bd. Vuk. коуръ Ass. Zogr. Savv. кюръ Mir. коура Curz. Dobrš. — пѣтель Kop. Nik. Hval. Pripk. патѣлъ Ban. — кокотъ Mar. Hrv. def.

Iv. 6:22 рѣзвѣ едннѣ Mlet. Pog. Th. — тѣмко едннѣ Kop. Nik. Hval. Vrut. тѣмко едннѣ Mar. Zogr. Ass. Savv. Dobrš. Curz. (ѣдѣнѣ) Ban. Karp. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) Vuk. Hrv. def.

Iv. 8:28 творѣ Mlet. творѣ Mar. Zogr. Rh. Mr. Bd. — глѣ Nik. Crk. Hil. глѣ Ass. глѣ Mir. Vuk. глѣ Curz. Dobrš. Ban. govoru Hrv. g(lago)lju Vat.⁴ Roč. Nov. Kop. def.

Iv. 15:6 нѣсѣхнѣтъ Mlet. нѣсѣхнѣтъ Ass. Ban. Dobrš. нѣсѣхнѣтъ Mir.²³ Hil.² Rh. Mr. Bd. is'ah'nut' Hrv. is'ah'nut' Vat.⁴ usah'net' Nov. praem. i Roč. — нѣсѣтъ Nik. Hval. Vrut. Kop. нѣсѣтъ Mar. Zogr. Savv. нѣсѣтъ Mir.¹ Vuk.² Crk. Hil. Rh. нѣсѣтъ Vuk.¹

Od devet izoliranih primjera, Mlet. u četiri ima potvrdu u stsl. kanonu. Primjer iz Lk. 12:59 najvjerovatnije je greška pod utjecajem paralelnog mjesta Mt. 5:26. Za primjer iz stiha Lk. 22:19 nismo našli usporednicu u drugim evanđeljima.²⁹ Primjeri iz Mk. 9:21, Lk. 1:3 i Iv. 6:22 mogu

se tumačiti kao minimalne inovacije u odnosu na većinu drugih bosanskih i kanonskih.³⁰ Inovacije poput ovih iz Mk. 9:21, Lk. 1:3 i Iv. 6:22 u tekst su mogle ući posredstvom zabilješki na marginama prije nego, kako smo to i gore u tekstu naveli, iz kontrolnog predloška. Dakle, predložak Mlet. mogao je biti neki tekst koji je na svojim marginama imao zabilježena tumačenja pojedinih leksema. Ova pretpostavka vrijedi za dio teksta od Mk. 5:1 do kraja Iv. evanđelja. Zanimljivo je npr. u Mt. 5:26 (f. 6v) Zogr. u glavnom tekstu ima конѣдратъ (ѣдрѣтъ+ѣдрѣтъ),³¹ a na margini je ćirilicom zabilježeno трѣхѣтъ. Isto tako u Lk. 1:3 u glavnom je tekstu славънн (ѣславънн), dok je na margini ćirilicom дрѣжавънн, a kako smo naveli, pisar Mlet. bilježi varijante kakve susrećemo na marginama Zogr.³² Sporadičan broj ovakvih inovacija od Mk. 5:1 pa do kraja Ivanovog evanđelja potvrđuje da tekst Mletačkog evanđelja nije inoviran sistemski, već u tragovima. Stoga je nesumnjivo tekst Mlet. (Mk. 5:1 – kraj Iv. evanđelja) pripadnik prve redakcije slavenskog prevoda evanđelja, kako to jasno pokazuju njegovi leksički izbori, koji su potvrđeni u staroslavenskom kanonu, ali i bosanskim pripadnicima prve redakcije.

Na temelju iznesenih primjera čini nam se, u ovom stadiju proučavanja filijacijskog odnosa među bosanskim rukopisima, da su ranije ustanovljenoj grupi Vrut. Sof. Pripk. bliski Mlet. i Hval. S obzirom na to da se za svaku grupaciju tekstualnih svjedoka slavenskog teksta evanđelja može pretpostaviti da je nekad živjela zajedničkim životom, ovdje je bio cilj pouzdanije utvrditi s kojim je bosanskim rukopisima Mlet. u najbližoj vezi. To što unutar ovdje pretpostavljene grupe postoje razlike, kao i slaganje Mlet. nekad s Hval., nekad s Sof., Vrut. ili Pripk., dokaz je, kako to I. Grickat zaključuje, za mnoge izgubljene tekstove koji su se nalazili između njih, odnosno njihovih direktnih ili indirektnih podloga.³³ Iako postoje tekstualne sličnosti između Sof. Vrut. Pripk. Hval. Mlet., nijedan od njih nije neposred-

²⁸ Usp. Mt. 5:26 кодрантъ Mlet. конѣтратъ Hval. кондратъ Vrut. кодрантъ Mar. конѣдратъ Zogr. Ban. Karp. кодратъ Mir. — цѣтъ Dobril. Jur. — мѣдѣнѣтъ Pg.

²⁹ Leksema je poznata već u evanđeljima stsl. kanona. Usp. Lk. 24:39 плѣтъ нѣ костнѣ нѣмѣтъ Mar. Zogr., tako i u bosanskim; Mt. 26:41 плѣтъ нѣмоуѣтъ Mar. Zogr. Ass. Savv., kao i u bosanskim; Iv. 3:6 плѣтъ естъ Mar. Zogr. Ass. i bosanski.

³⁰ Sasvim se sporadično primjer iz stiha Mk. 9:21 (дѣтъства) javlja u rukopisima koje Voskresenski svrstava u prvu redakciju slavenskog prevoda evanđelja. Tako oblik kao u Mlet. imaju npr. Gal., Xlud 31 (Voskresenski 1894: 256).

³¹ Za grč. κοδράντης.

³² Faksimili s popratnom transliteracijom teksta Zogr. dostupni su na: http://expositions.nlr.ru/ex_manus/Zograph_Gospel/_Project/page_Manuscripts.

³³ Grickat 1961–62, 274.

ni predložak onome drugom, već se radi o, do neke mjere, revidiranim preživjelim svjedocima neke od zajedničkih podloga.

Summary

The Lexic of the Venetian Miscellany. Textual relation to other Bosnian Gospels

Part of the text from the beginning Matthew to Mk. 5:1 of the Venetian Miscellany is joined with the manuscripts of the fourth slavic translation of the gospels (T4). Part of the text from Mk. 5:1 to the end of the Gospel of John of the Venetian Miscellany is joined with the manuscripts of the first slavic translation of the gospels (T1). The lexical and textual analysis of the Venetian Miscellany showed that it comes from a template similar to the Gospel of Hval, although it shows many similarities with the Gospel of Sofia, Vrutok Gospel and the Pripković Gospel.

Bibliografija

Izvori

- Arh. *Arhangelsko evanđelje*, 1092. god., kratki aprakos, ruski crkvenoslavenski, Rossijskaja gosudarstvennaja biblioteka, f. 178, 1666, Moskva, Rusija. Varijante prema: Alekseev 1998, 2005.
- Ass. *Assemanijevo evanđelje*, 11. st., kratki aprakos, kanonski crkvenoslavenski, Biblioteka Apostolica Vaticana, Cod. Slav. 3, Vatikan, Italija. Izd.: Kurz, J. 1955, *Evangeliař Assemanův*. Kodex Vatikánský 3. slovanský, díl II, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1955.
- Ban. *Baničko evanđelje*, kraj 13. st., tetra, bugarski crkvenoslavenski, Nacionalna biblioteka "Sv. Kiril i Metodij", NBKM 847, Sofija, Bugarska. Varijante prema: Vakareliyska 2008.
- Bd. *Bogdanovo evanđelje*, 13–14. st., tetra, srpski crkvenoslavenski, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, III c 20, Zagreb, Hr-

vatska. Varijante prema: Rodić / Jovanović 1986.

- Crk. *Evanđelje Crkolez*, sredina 13. st., puni aprakos, srpski crkvenoslavenski, Manastir Dečani, Crk. No. 1, Dečani, Kosovo. Varijante prema: Rodić / Jovanović 1986.
- Curz. *Curzon gospel*, 1354. god., tetra, bugarski crkvenoslavenski. Izd.: Vakareliyska 2008.
- Čajn. Čajničko evanđelje, 14–15. st., tetra, bosanski crkvenoslavenski, Muzej Crkve Uspenja Bogorodice i Crkve Vaznesenja Hristovog, Čajniče, Bosna i Hercegovina. Izd.: Ramić-Kunić 2017.
- Dan. *Daničićevo (Nikoljsko b) evanđelje*, 14/15. st., tetra, bosanski crkvenoslavenski. Varijante prema: Daničić 1864.
- Div. *Divoševo evanđelje*, druga četvrtina 14. st., tetra, bosanski crkvenoslavenski, Crkva sv. Nikole, Podvrh kod Bijelog Polja, Crna Gora. Izd.: Nakaš 2018.
- Dobril. *Dobrilovo evanđelje*, 1164. god., puni aprakos, ruski crkvenoslavenski, Rossijskaja gosudarstvennaja biblioteka, f. 256, N 103, Moskva, Rusija. Varijante prema: Voskresenski 1894; Alekseev 1998, 2005.
- Dobrm. *Dobromirovo evanđelje*, 12. st., tetra, makedonski crkvenoslavenski, Rossijskaja nacionalnaja biblioteka, Q.π.I.55, Sankt-Peterburg, Rusija. Izd.: Altbauer, M. 1973, *Dobromirovo evangelie*. Kirilski spomenik od XII v., tom 1, Skopje 1973. Velčeva, B. 1975, *Dobromirovo evangelie*. Bŭlgarski pametnik ot načaloto na XII vek, Bŭlgarska Akademiya na naukite, Sofija 1975. Ugrinova-Skalovska R. / Despodova V. 1992, *Dobromirovo evangelie*: kirilski spomenik od XII vek, Skopje – Prilep 1992.
- Dobrš. *Dobrejšovo evanđelje*, prva polovina 13. st., tetra, makedonski crkvenoslavenski, Nacionalna biblioteka "Sv. Kiril i Metodij", NBKM 17, Sofija, Bugarska. Izd.: Conev, B. 1906, *Dobrejšovo četveroevangele*: Srēdnobŭlgarski pametnik' ot XIII vĕk, Bŭlgarski starini, kn. 1, Sofija 1906.
- Dovolj. *Evanđelje iz Dovolje*, 15. st., tetra, bosanski crkvenoslavenski, Rossijskaja nacionalnaja biblioteka, Gilj. 7, Sankt-Peterburg, Rusija. Dostupno na: <http://nlr.ru/manuscripts/RA1527/elektronnyiy-katalog?&a-b=0ED04922-7704-4321-89A8-02ED-1CDFB6B9>.
- Frol. *Frolovo evanđelje*, 14. st., tetra, ruski crkvenoslavenski, Rossijskaja nacionalnaja biblioteka, F.π.I.14, Sankt-Peterburg, Rusija. Varijante prema: Alekseev 1998, 2005.

- Gal. *Galičko evanđelje*, 1144. god., tetra, ruski crkvenoslavenski, Gosudarstvennyj istoričeskij muzej, Sin. 404, Moskva, Rusija. Varijante prema: Alekseev 1998, 2005.
- Hil. *Evanđelje Hilandar* – treća četvrtina 13. st., puni aprakos, srpski crkvenoslavenski, Manastir Hilandar, Atos, Grčka. Varijante prema: Rodić / Jovanović 1986.
- Hrv. *Hrvojev misal*, 1404. god., hrvatski crkvenoslavenski, Topkapi saraj, Istanbul, Turska. Izd.: Grabar / Nazor / Pantelić, 1973.
- Hval. *Hvalov zbornik*, 1404. god., tetra, apostol, psaltir, apokalipsa, bosanski crkvenoslavenski, Biblioteca dell' Università Manoscritti, N° 3575B, Bolonja, Italija. Izd.: Kuna 1986.
- Jur. *Jurjevsko evanđelje*, 1119–1128. god., puni aprakos, ruski crkvenoslavenski, Gosudarstvennyj istoričeskij muzej, Sin. 1003, Moskva, Rusija. Varijante prema: Alekseev 1998, 2005.
- Karp. *Karpinsko evanđelje*, 13. st., puni aprakos, makedonski crkvenoslavenski, Gosudarstvennyj istoričeskij muzej, Hlud. 28, Moskva, Rusija. Izd.: *Despodova, V. / Bicevska, K. / Pandev, D. / Mitrevski, Lj.* 1995, Karpinsko evangelie, Makedonski srednovjekovni rukopisi, 4, Prilep – Skopje 1995.
- Konst. *Konstantinopoljsko evanđelje*, 1383. god., tetra, ruski crkvenoslavenski, Moskva, Rusija. Varijante prema: Voskresenski 1894.
- Kop. *Kopitarovo evanđelje*, 14–15. st., tetra, bosanski crkvenoslavenski, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana, br. 24. Varijante prema: Kuna 1986; Kardaš 2018.
- Mar. *Marijansko evanđelje*, 11. st., tetra, kanonski crkvenoslavenski, Rossijskaja gosudarstvennaja biblioteka, Grig. 6 (M. 1689), Moskva, Rusija. Izd.: Jagić 1883.
- Mir. *Miroslavljevo evanđelje*, 12. st., puni aprakos, zetsko-humski crkvenoslavenski, Narodni muzej, sign. 1538, Beograd, Srbija. Izd.: Rodić / Jovanović 1986.
- Mlet. *Mletački zbornik*, 14–15. st., tetra, apostol, apokalipsa, bosanski crkvenoslavenski, Biblioteca nazionale Marciana, Cod. Or. 227 (=168), Venecija, Italija. Izd.: Nakaš 2020.
- Mp. *Mokropoljsko evanđelje*, sredina 13. st., tetra, srpski crkvenoslavenski, Manastir Krka, No. 2, Mokro Polje, Hrvatska. Varijante prema: Rodić / Jovanović 1986.
- Mstisl. *Mstislavovo evanđelje*, 1117. god., puni aprakos, ruski crkvenoslavenski, Gosudarstvennyj istoričeskij muzej, Sin. 1203, Moskva, Rusija. Izd.: *Žukovskaja, L. P. / Vladimirova, L. A. / Pankratova, N. P.* 1983, Aprakos Mstislava Velikogo, Institut ruskogo jazyka im. V. V. Vinogradov 1983.
- Nik. *Nikoljsko evanđelje*, posljednja četvrtina 14. st., tetra, bosanski crkvenoslavenski, Chester Beatty Library, sign. W 147, Dublin, Irska. Izd.: Daničić 1864.
- Nov. *Misal kneza Novaka*, 1368. god., hrvatski crkvenoslavenski, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. slav. 8, Beč, Austrija. Varijante prema: Grabar / Nazor / Pantelić 1973.
- Pg. *Pogodina 21*, druga polovina 14. st., tetra, Rossijskaja nacionalnaja biblioteka, Pog. 21, Sankt-Peterburg, Rusija. Varijante prema: Alekseev 1998, 2005.
- Priprk. *Priprkovićevo evanđelje*, 14–15. st., tetra, bosanski crkvenoslavenski, Rossijskaja nacionalnaja biblioteka, Gilj. 6, Sankt-Peterburg, Rusija. Varijante prema: Ramić-Kunić 2017. Dostupno na: <http://www.nlr.ru/manuscripts/fondy/elektronnyj-katalog#160?ab=77478FC9-0DD7-4F5A-BAA4-57A5331CE2A8>.
- Rh. *Raškohilandarsko evanđelje*, 13. st., tetra, srpski crkvenoslavenski, Manastir Hilandar, Slav. 22, Atos, Grčka. Varijante prema: Rodić / Jovanović 1986.
- Roč. *Ročki misal*, oko 1420. god., hrvatski crkvenoslavenski, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. slav. 4, Beč, Austrija. Varijante prema: Grabar / Nazor / Pantelić 1973.
- Sav. *Savina knjiga*, 11–12. st., kratki aprakos, kanonski crkvenoslavenski, Rossijskij gosudarstvennyj arhiv drevnih aktov, f. 381, 14, Moskva, Rusija. Izd.: *Šcepkin, V. N.* 1903, Savina kniga, u: Pamjatniki staroslavjanskogo jazyka, Tom I, vyp. 2, Otdelenija ruskago jazyka v slovesnosti Imperatorskoj Akademii nauk, Sanktpeterburg' 1903; *Knjazevskaia, O. A. / Korobenko, L. A. / Dogramadžieva, E. P.* 1999, Savina kniga: drevneslavjanskaja rukopis' XI, XI – XII i konca XIII veka, č. 1, Indrik, Moskva 1903.
- Sof. *Sofijsko evanđelje*, 14. st., tetra, bosanski crkvenoslavenski, Nacionalna biblioteka "Sv. Kiril i Metodij", NBKM 23 i 468, Sofija, Bugarska. Izd.: Kardaš 2018a.
- Šč. *Šišatovačko evanđelje*, kraj 13. st., tetra, srpski crkvenoslavenski, Kopitareva zbirka br. 12. Varijante prema: Rodić / Jovanović 1986.
- Trn. *Trnovsko evanđelje*, 13. st., tetra, bugarski crkvenoslavenski. Varijante prema: *Valja-*

- vec, M. K. 1889, Trnovsko tetrajevandelijske, Starine, 21, Zagreb, 1–68.
- Vat. *Vatikansko evanđelje*, 13. st., puni aprakos, srpski crkvenoslavenski, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. slav. 4, Vatikan, Italija. Varijante prema: Nakaš 2018.
- Vat.₄ *Vatikanski Borg. illirico 4*, početak 14. st., misal, hrvatski crkvenoslavenski, Biblioteca Apostolica Vaticana, Borg. illirico 4, Vatikan, Italija. Varijante prema: Grabar / Nazon / Pantelić 1973.
- Vrut. *Vrutočko evanđelje*, kraj 14. st., tetra, bosanski crkvenoslavenski, Nacionalna i univerzitetska biblioteka "Sv. Kliment Ohridski", Skoplje, Makedonija. Izd.: Nakaš 2015.
- Vuk. *Vukanovo evanđelje*, 13. st., puni aprakos, srpski crkvenoslavenski, Rossijskaja nacionalnaja biblioteka, F.п.I.82, Sankt-Peterburg. Varijante prema: Vrana 1967; Rodić / Jovanović 1986.
- Vv. *Vojvodičko evanđelje*, treća četvrtina 13. st., tetra, srpski crkvenoslavenski, Grujićeva zbirka. Varijante prema: Rodić / Jovanović 1986.
- Zogr. *Zografsko evanđelje*, 11–12. st., tetra, kanonski crkvenoslavenski, Rossijskaja nacionalnaja biblioteka, Glag. 1, Sankt-Peterburg, Rusija. Izd.: Jagić 1879.
- Despodova, V. et al.* 1995, Karpinsko evangelie, Makedonski srednovekovni rakopisi, 4, Prilep – Skopje 1995.
- Grabar, B. et al.* 1973, Hrvatskoglagoljski misal Hrvoja Vukčića Hrvatinića. Transkripcija i komentar, Mladinska knjiga – Staroslavenski institut "Svetozar Ritig" – Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Zagreb – Ljubljana – Graz 1973.
- Grickat, I.* 1961–1962, Divoševo jevanđelje: filološka analiza, Južnoslavenski filolog, XXV, Beograd 1961–1962.
- Horálek, K.* 1954, Evangeliáře a čtveroevangelia. Příspěvky k textové kritice a k dějinám staroslověnského překladu evangelia, Česká akademie věd a umění, Praha 1954.
- Jagić, V.* 1879, Quattuor evangeliorum codex glagoliticus olim Zographensis nunc Petropolitanus, Apud Weidmannos, Berolini 1879.
- Jagić, V.* 1883, Quattuor evangeliorum versionis palaeoslovenicae codex Marianus glagoliticus, Apud Weidmannos, Berolini 1883.
- Kardaš, M.* 2018, Jezik i grafija Kopitarova četveroevanđelja u kontekstu bosanske crkvenoslavenske pismenosti, doktorska disertacija u rukopisu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2018.
- Kardaš, M.* 2018a, Bosansko četveroevanđelje: Sofijski odlomci, Forum Bosnae, br. 80, Sarajevo 2018.
- Kuna, H.* 2008, Bosanska srednjovjekovna književnost, Forum Bosnae, br. 45, Sarajevo 2008.
- Kurz, J.* 1955, Evangeliář Assemanův. Kodex Vatikánský 3. slovanský, díl II, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1955.
- Львов, А. С.* 1966, Очерки по лексики памятников старославянской письменности, Издательство "Наука", Москва 1966.
- Nakaš, L.* 2012, Dvadeset glosa bosanskog Vrutočkog evanđelja, Forum Bosnae, br. 57, Sarajevo, 153–187.
- Nakaš, L.* 2013, Nova saznanja o Vrutočkom evanđelju, Ricerche slavistiche, 11 (57), Roma, 5–20.
- Nakaš, L.* 2015, Vrutočko bosansko četveroevanđelje, Forum Bosnae, Sarajevo 2015, 67–68.
- Nakaš, L.* 2018, Divoševo evanđelje. Studija i kritičko izdanje teksta, Institut za jezik, Posebna izdanja, knj. XXXI, Sarajevo 2018.
- Nakaš, L.* 2020, Srednjovjekovni spomenik bosanske pismenosti: Mletački zbornik – ćirilica i latinična transkripcija, Mladinska knjiga, knj. I, Sarajevo 2020.
- Pelusi, S.* 1991, Novum Testamentum Bosniacum Marcianum, Cod. Or. 277 (= 168), Editoriale Programma, Padova 1991.
- Ramić-Kunić, E.* 2017, Čajničko četveroevanđelje. Bosanski rukopis s početka 15. stoljeća, Institut za jezik, Posebna izdanja, knj. 26, Sarajevo 2017.

Literatura

- Alberti, A.* 2013, Il lessico dei vangeli slavi e il 'testo di Preslav'. Alcune considerazioni sulla classificazione dei codici, Contributi italiani al XV congresso internazionale degli Slavisti, Minsk, 23–49.
- Alekseev, A. A. et al.* 1998, Evangelie ot Ioanna v slavyanskoj tradicii, Rossijskoe biblejskoe obščestvo, Sankt-Peterburg 1998.
- Alekseev, A. A.* 1999, Tekstologija slavyanskoj biblii, Sankt-Peterburg 1999.
- Alekseev, A. A. et al.* 2005, Evangelie ot Matfeja v slavyanskoj tradicii, Sankt-Peterburgskij gosudarstvennyj universitet, Sankt-Peterburg 2005.
- Cejtlin, R. M.* 1977, Leksika staroslavjanskogo jazyka, Izdatel'stvo "Nauka", Moskva 1977.
- Conev, B.* 1906, Dobrěšovo čtveroevangele. Srědno-bŭlgarski pametnikŭ otŭ XIII vĕkŭ, Bŭlgarski starini, knj. I, Sofija 1906.
- Daničić, Đ.* 1864, Nikoljsko jevanđelje, Državna štamparija, Beograd 1864.

- Ramić-Kunić, E.* 2018, Mjesto Mletačkog evanđelja među drugim rukopisima bosanske srednjovjekovne pismenosti, Zbornik radova sa Međunarodnog naučno-stručnog skupa "Obrazovanje, jezik, kultura: tendencije i izazovi", Filozofski fakultet, Zenica, 356–368.
- Ramić-Kunić, E.* 2018a, Tekstologija Daničićevoga bosanskoga evanđelja: tekstualni odnos prema Nikoljskome i Čajničkome evanđelju, Pismo 16, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 9–30.
- Ramić-Kunić, E.* 2019, Leksičke varijante Čajničkog evanđelja iz 15. stoljeća u kontekstu proučavanja bosanske redakcijske pismenosti, doktorska disertacija u rukopisu, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2019.
- Ramić-Kunić, E. / Šimić, M.* 2019a, Leksik Matejeva evanđelja u hrvatskoglagojskim misalima i bosanskim četveroevanđeljima, Književni jezik 30, Institut za jezik UNSA, Sarajevo 2019, 9–53.
- Rodić, N. / Jovanović, G.* 1986, Miroslavljevo jevanđelje, kritičko izdanje, SANU, Beograd 1986.
- Vakareliyska, C. M.* 2008, The Curzon Gospel, Vol. I: Annotated Edition; Vol. II: Linguistic and Textual Introduction, Oxford University Press, Oxford 2008.
- Voskresenski, G. A.* 1894, Evangelie otъ Marka po osnovnymъ spiskamъ četyrehъ redakcij rukopisnago slavyanskago evangel'skago teksta, Tipografija A. I. Snegirevoj, Moskva 1894.
- Voskresenski, G. A.* 1896, Harakterističeskija čerty četyrehъ redakcij slavyanskago perevoda Evangelija otъ Marka, Universitetskaja tipografija, Moskva 1896.
- Vrana, J.* 1961, L'Évangélaire de Miroslav, Mouton & Co, 'S-Gravenhage 1961.
- Vrana, J.* 1967, Vukanovo evanđelje, Posebna izdanja, knj. 18, Odeljenje literature i jezika, SANU, Beograd 1967.

Godišnjak izlazi od 1957. godine. Prva (I) i druga sveska (II-1961) štampane su u izdanju Balkanološkog instituta Naučnog društva BiH, a od 1965. (III/1) izdavač časopisa je Centar za balkanološka ispitivanja ANUBiH. Počev od sveske XXXIX/37 numeracija je svedena na prvu cifru koja se izražava arapskim brojem. Objavljeni radovi su vrednovani od strane međunarodne redakcije i recenzenata.

Das Jahrbuch erscheint seit dem Jahr 1957. Der erste (I) und zweite Band (II-1961) wurden im Balkanologischen Institut der wissenschaftlichen Gesellschaft B-H herausgegeben. Seit dem Band III/1, 1965 erscheint die Zeitschrift im Zentrum für Balkanforschungen der AWK B-H. Ab Band XXXIX/37 wird die Nummerierung auf die erste, folglich arabisch ausgedrückter Zahl, zurückgezogen. Die veröffentlichten Artikel wurden von der internationalen Redaktion und Rezensenten begutachtet.

* * *

Naslovna strana / Titelblatt
Dževad Hozo

Ilustracija na naslovnoj strani / Illustration am Titelblatt
Amblem proslave 140 godina arheologije u Bosni i Hercegovini / Zeichen der Jubiläumsfeier 140 Jahren
der Archäologie in Bosnien und Herzegowina

Adresa Redakcije / Redaktionsadresse
cbi-anubih@anubih.ba

Web izdanje / Web-Ausgabe
<https://publications.anubih.ba>

Sekretarka Redakcije / Sekretärin der Redaktion
Sabina Vejzagić

Lektura / Lektorin
Zenaida Karavdić

Tehnički urednik / Technische Redakteur
Narcis Pozderac

DTP
Narcis Pozderac

Tiraž / Auflage
500

Štampa / Druck
Dobra knjiga, Sarajevo

Časopis je indeksiran u / Zeitschrift verzeichnet in
C.E.E.O.L. (Central Eastern European Online Library)
Ebsco Publishing
Ulrich Periodicals
ZENON DAI (Journals Database of German Archaeological Institute)
Cross Ref